

INTERNATIONAL LEGISLATION FOR THE PROTECTION OF THE CULTURAL HERITAGE BETWEEN THE LIEBER CODE (1854) AND THE HAGUE CONVENTION (1954)

Gherghina BODA

The Museum of Dacian and Roman Civilization, Deva

Abstract: The international legislation referring to the protection of the cultural heritage both in times of peace and of war started initially from a few articles inserted in legislative acts on armed actions of belligerent states, constituting itself in time in freestanding laws. In the course of a century several pacts and conventions were published which constituted the basis for the other international laws. The great importance for this period is represented by the Lieber Code (1854), The Conventions of the Hague conferences (1899, 1907, and 1954) and the Roerich Pact (1935).

Keywords: international law, protection, heritage, culture, science, art.

Experiențele beligerante din trecutul omenirii în timpul cărora au fost distruse definitiv și iremediabil sau deteriorate într-un mod grav opere de cultură, știință și artă ale lumii, au determinat mai multe țări să adopte o legislație menită să le ocrotească patrimoniul cultural împotriva distrugerilor umane din timpul diverselor acțiuni armate. Conștientizarea valorii universale a operelor de știință, artă și cultură a născut nevoia ocrotirii acestor bunuri culturale atât pe timp de pace, cât și pe timp de război, nu numai pe teritoriul unor state, ci pe tot mapamondul. Valoarea bunurilor culturale a trecut dincolo de orice naționalitate, ele devenind un bun comun universal, fapt pentru care oamenii de cultură, știință și artă, cu sprijinul oamenilor politici, au decretat și implementat legi care să ocrotească aceste bunuri de latura distructivă a omului, de tendințele violente ale caracterului uman. S-a ajuns acolo unde omul a trebuit să-și protejeze creațiile, opera umană fiind în pericol de a fi distrusă chiar de creator.

Deoarece omenirea suferise pierderi irecuperabile de bunuri culturale în decursul istoriei sale, unele de o valoare inestimabilă și deoarece ideea unui patrimoniu comun universal pătrunsese în tot mai multe state ale lumii, guvernele europene și americane au decis legiferarea unor norme referitoare la războaiele terestre care să oblige statele beligerante la respectarea prevederilor acestor acte juridice. Se încerca astfel, dacă nu stoparea, măcar reducerea pagubelor făcute patrimoniului cultural național.

Una dintre primele referiri la necesitatea ocrotirii bunurilor culturale pe timp de război a fost stipulată în *Ordinul general nr. 100: Codul Lieber*, de fapt niște instrucțiuni speciale pentru conducerea armatei Statelor Unite ale Americii pe timp de război. Acest Cod a fost creația lui Francis Lieber și a fost promulgat de președintele Abraham Lincoln la 24 iulie 1863¹.

¹ *Codul Lieber*, secțiunea II, art. 34, pp. 31-47, disponibil la http://avalon.law.yale.edu/19th_century/lieber.asp, accesat la 16.06.2015.

Prevederile acestui act aveau în atenție bunurile culturale existente pe teritoriul statului inamic și se refereau la posibilitatea taxării sau folosirii, atunci când serviciul public o solicita, a proprietății aparținând bisericii, spitalelor, altor instituții caritabile, unităților de învățământ, fundațiilor care promovau cunoașterea, academiilor, observatoarelor, muzeelor de artă sau oricăror instituții de știință². De asemenea, stipula obligativitatea protejării și ocrotirii tuturor lucrărilor de artă, a bibliotecilor, colecțiilor științifice sau instrumentelor valoroase, a spitalelor, chiar și în timpul asedierii sau bombardamentelor³, interzicerea vinderii, însușirii private, distrugerii sau deteriorării fără motiv⁴, actele de acest tip fiind aspru pedepsite⁵.

La 27 iulie 1874, la inițiativa țarului Alexandru al II-lea al Rusiei, s-au întâlnit la Bruxelles delegați din 15 state europene pentru a se pronunța asupra unui proiect de acord internațional referitor la legile și obiceiurile de război, înaintat de guvernul rus, proiect care a fost adoptat cu mici modificări, dar care nu a fost ratificat deoarece nu toate guvernele l-au acceptat ca pe o convenție cu caracter obligatoriu⁶. Articolele 8 și 17 din acest proiect cuprindeau instrucțiuni referitoare la bunurile culturale, religioase și științifice care trebuiesc privite ca proprietate privată, urmărirea confiscării, distrugerii sau deteriorării intenționate intrând în sarcina autorităților competente, precum și datoria asediaților de a marca prin semne specifice, vizibile toate cladirile culturale, științifice, caritabile, precum și monumentele istorice, neangajate în scopuri militare, pentru a fi ocolite de bombardamente sau asedii⁷. Această *Declarație de la Bruxelles* este extrem de importantă deoarece a constituit primul pas în codificarea legilor de război, ba mai mult, a stat la baza *Manualului Oxford* cu privire la legile războiului terestru, întocmit de către specialiștii de la Institutul de Drept Internațional și adoptat în anul 1880, împreună cu care a constituit fundamentul celor două Convenții de la Haga din anul 1899 și 1907⁸. Trebuie menționat faptul că alături de protejarea altor bunuri culturale, această *Declarație* include și monumentele istorice, fapt foarte important pentru dezvoltarea ulterioară a legislației internaționale referitoare la ocrotirea și protejarea patrimoniului cultural mobil și imobil.

La Conferința de Pace de la Haga a fost adoptată, la 29 iulie 1899, o Convenție și Regulamentele cu privire la legile și obiceiurile războiului terestru, prin care se făcea referire, la fel ca în documentele legislative anterioare, la obligativitatea protejării bunurilor culturale și a monumentelor istorice din teritoriile inamice⁹. Unul dintre motivele acestei conferințe a fost „revizuirea declarației privind legile și obiceiurile de război elaborate în 1874 de către Conferința de la Bruxelles și care nu a fost încă ratificată”, conform notei circulare ruse din

² *Ibidem*, Art. 34.

³ *Ibidem*, Art. 35.

⁴ *Ibidem*, Art. 36.

⁵ *Ibidem*, Art. 37.

⁶ *Projet d'une Déclaration internationale concernant les lois et coutumes de la guerre. Bruxelles, 27 août 1874*, disponibil la <https://www.icrc.org/dih/INTRO/135?OpenDocument>, accesat la 16.06.2015.

⁷ *Ibidem*, Art. 8 și Art. 17.

⁸ *Projet d'une Déclaration internationale concernant les lois et coutumes de la guerre. Bruxelles, 27 août 1874*, disponibil la <https://www.icrc.org/dih/INTRO/135?OpenDocument>, accesat la 16.06.2015.

⁹ *Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land its annex: regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 29 July 1899. ANNEX TO THE CONVENTION Regulations respecting the laws and customs of war on land #Section III: On military authority over hostile territory – Art. 56*, disponibil la <https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/ART/150-110062?OpenDocument>, accesat la 17.06.2015.

data de 30 decembrie 1898¹⁰. La a doua Conferință Internațională de Pace de la Haga, din 18 octombrie 1907, au fost revizuite actele adoptate în 1899, operându-se mici modificări, dar nu la articolele referitoare la patrimoniul cultural.

O inițiativă legislativă, de această dată venită din partea unei persoane fizice și materializată printr-un tratat, numit ulterior pact, îl are ca autor pe Nicolas Roerich. Viața l-a pus în fața unor întâmplări care l-au motivat în viitor să lupte pentru protejarea bunurilor culturale. Adolescent fiind, a dezvoltat pasiuni de arheolog amator, în cursul săpăturilor desfășurate în nordul Rusiei a descoperind o serie de obiecte antice cu o valoare istorică și artistică deosebită¹¹. Atunci a realizat pentru prima dată ce putere uriașă de creație are omenirea, dar și de cât de distructivi și neglijenți sunt oamenii cu propriile creații. Mai târziu, a vizitat mai multe orașe istorice din nordul Rusiei, în urma călătoriilor sesizând autorităților degradarea și distrugerea multor artefacte și solicitând ajutor în acest sens guvernului rus, dar fără prea multe rezultate, apoi, în timpul Primului Război Mondial și a Revoluției Ruse din 1917, nu a făcut decât să constate aceleași lucruri, amplificate de starea beligerantă¹². Important este faptul că Roerich a extins noțiunea de patrimoniu și la activitățile creative, teatre, săli de concert, universități, biblioteci și spitale. La sugestiile lui Roerich, s-a trecut la scrierea unui proiect de tratat la care și-au adus aportul și câțiva experți în drept internațional și care ulterior a fost redactat la cererea Muzeului Roerich din New York¹³. Prin acest pact se declarau neutre toate bunurile și activitățile culturale și de importanță istorică deosebită, acestea urmând a fi semnalizate printr-un banner pe care se afla un cerc roșu, care avea în mijloc trei puncte roșii, alipite în formă de triunghi, pe fundal alb, cercul desemnând totalitatea culturilor, dar și eternitatea timpului care cuprindea trecutul, prezentul și viitorul, iar cele trei puncte din mijlocul cercului semnificau Arta, Știința și Religia¹⁴. Pactul Roerich mai este cunoscut ca și Crucea Roșie a Culturii¹⁵. Acesta este primul tratat care se referă în totalitate la protejarea bunurilor culturale. Cuprinde un preambul și 8 articole¹⁶.

În anii 1931 și 1932 au avut loc la Burge, apoi în 1933 la Washington, conferințe private care recomandau adoptarea acestui Pact de către guverne¹⁷. La a șaptea Conferință Internațională a Statelor Americane de la Montevideo din 1933, a fost prezentat un tratat elaborat de Consiliul de Administrație al Uniunii Pan-Americane și semnat de toți membri la

¹⁰ *Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 29 July 1899*, disponibil la <https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?action=openDocument&documentId=CD0F6C83F96FB459C12563CD002D66A1>, accesat la 17.06.2015.

¹¹ *Roerich Pact and Banner of Peace*, disponibil la <http://www.roerich.org/roerich-pact.php>, accesat la 17.06.2015.

¹² *Roerich Pact and Banner of Peace*, disponibil la <http://www.roerich.org/roerich-pact.php>, accesat la 17.06.2015.

¹³ *Treaty on the Protection of Artistic and Scientific Institutions and Historic Monuments (Roerich Pact). Washington, 15 april 1935*, <https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/ART/325-480002?OpenDocument,IHL-44-EN.pdf>, accesat la 21.06.2015.

¹⁴ *Roerich Pact and Banner of Peace*, disponibil la <http://www.roerich.org/roerich-pact.php>, accesat la 17.06.2015.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *The Roerich Pact*, <http://en.icr.su/evolution/pact/index.php>, accesat la 21.06.2015.

¹⁷ *Ibidem*.

Washington, pe 15 aprilie 1935, în prezența președintelui Franklin Delano Roosevelt¹⁸. Acest Tratat a fost semnat de 21 de state (SUA, Argentina, Bolivia, Brazilia, Chile, Columbia, Costa Rica, Cuba, Republica Dominicană, Ecuador, El Salvador, Guatemala, Haiti, Honduras, Mexic, Nicaragua, Panama, Paraguay, Peru, Uruguay și Venezuela)¹⁹, ulterior aderând și alte state.

O altă inițiativă legislativă privitoare tot numai la protejarea patrimoniului cultural internațional, dar pe timp de război, a fost adoptată sub forma unei convenții la Conferința de la Haga din 14 mai 1954. Prevederile acestei Convenții se bazează pe cele cuprinse în actele adoptate la conferințele anterioare de la Haga din anii 1899 și 1907, precum și pe cele ale pactului de la Washington din 15 aprilie 1935.

Această Convenție²⁰ era mult mai largă și cuprindea 8 capitole: **Capitolul I:** *Dispoziții generale* (definirea, protecția, ocrotirea, respectarea bunurilor culturale, ocupația, semnalizarea bunurilor culturale și măsurile de ordin militar), cuprinzând articolele 1-7; **Capitolul II:** *Despre protecția specială* (acordarea protecției speciale; imunitatea bunurilor culturale sub protecție specială; semnalizare și control; retragerea imunității), cuprinzând articolele 8-11; **Capitolul III:** *Despre transporturile de bunuri culturale* (transporturi sub protecție specială și în caz de urgență; imunitatea de confiscare, de captură și de priză), cuprinzând articolele 12-14; **Capitolul IV:** *Despre personal (personalul)*, cuprinzând articolul 15; **Capitolul V:** *Despre semnul distinctiv* (despre semnul Convenției; folosirea semnului), cuprinzând articolele 16-17; **Capitolul VI:** *Domeniul de aplicare a Convenției* (aplicarea Convenției; conflicte care nu au caracter internațional), cuprinzând articolele 18-19; **Capitolul VII:** *Despre executarea Convenției* (regulamentul de executare; puterile protectoare; procedura de conciliere; asistență din partea UNESCO; acorduri speciale, difuzarea convenției; traduceri și rapoarte; consfătuiri; sancțiuni), cuprinzând articolele 20-28; **Capitolul VIII:** *Dispoziții finale* (limbi; semnarea; ratificarea; aderarea; intrarea în vigoare; aplicarea efectivă; extinderea teritorială a Convenției; raportul cu Convențiile anterioare; denunțarea; notificări; revizuirea Convenției și a regulamentului ei de aplicare; înregistrare), cuprinzând articolele 29-40.

Toate cele 8 capitole cuprind prevederi extrem de clare privitoare la protejarea bunurilor culturale, noțiunea de protejare incluzând noțiunile de ocrotire și respectare a acestora de către toate statele semnatare. O schimbare vizibilă o reprezintă semnul distinctiv cu care urmau să fie semnalizate monumentele și instituțiile considerate bunuri culturale, conform articolului 1, cap. I. Dacă semnul Pactului lui Roerich era un cerc roșu în interior cu trei puncte roșii pe fundal alb, semnul distinctiv adoptat de această Convenție, conform articolului 16 din cap. V, era un „scut ascuțit jos, împărțit în patru părți, cu liniile încrucișate oblic, în culorile albastru și alb (un scut format dintr-un careu albastru, unul din unghiuri

¹⁸ *Roerich Pact and Banner of Peace*, disponibil la <http://www.roerich.org/roerich-pact.php>, accesat la 17.06.2015.

¹⁹ *The Roerich Pact*, <http://en.icr.su/evolution/pact/index.php>, accesat la 21.06.2015.

²⁰ *Convenție pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat*, Haga 14 mai 1954, http://www.discret-arhivare.ro/legislatie_arhivare/protectia_bunurilor_culturale.php, accesat la 19.06.2015.

formând vârful scutului, și dintr-un triunghi albastru deasupra careului, ambele delimitând un triunghi alb de fiecare parte)²¹.

Referitor la aceste acte juridice internaționale aprobate în perioada 1854-1954, putem constata importanța demersului legislativ desfășurat în toți acești ani, conținutul acestora, dar și menirea lor de a scoate din aria distrugerilor umane bunurile de patrimoniu cultural considerate bunuri de valoare universală, de fapt patrimoniul cultural universal al umanității. Conștientizarea importanței acestui patrimoniu pentru generațiile viitoare, eforturile de păstrare, conservare, ocrotire, respect și protejare ale mărturiilor materiale ale trecutului comun al omenirii, traduse în legi naționale și internaționale, reprezintă cel mai mare câștig, atât pentru cultura universală, cât și pentru cea națională.

Resurse on-line

Codul Lieber, disponibil la http://avalon.law.yale.edu/19th_century/lieber.asp

Projet d'une Déclaration internationale concernant les lois et coutumes de la guerre. Bruxelles, 27 août 1874, disponibil la <https://www.icrc.org/dih/INTRO/135?OpenDocument>

Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land its annex: regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 29 July 1899. ANNEX TO THE CONVENTION Regulations respecting the laws and customs of war on land #Section III: On military authority over hostile territory – Art. 56, disponibil la <https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/ART/150-110062?OpenDocument>

Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 29 July 1899, disponibil la <https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?action=openDocument&documentId=CD0F6C83F96FB459C12563CD002D66A1>

Convenție pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat, Haga 14 mai 1954, disponibil la http://www.discret-arhivare.ro/legislatie_arhivare/protectia_bunurilor_culturale.php

Roerich Pact and Banner of Peace, disponibil la <http://www.roerich.org/roerich-pact.php>

The Roerich Pact, disponibil la <http://en.icr.su/evolution/pact/index.php>

Treaty on the Protection of Artistic and Scientific Institutions and Historic Monuments (Roerich Pact). Washington, 15 april 1935, disponibil la <https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/ART/325-480002?OpenDocument>, [IHL-44-EN.pdf](https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/ART/325-480002?OpenDocument)

²¹ *Convenție pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat*, Haga 14 mai 1954, http://www.discret-arhivare.ro/legislatie_arhivare/protectia_bunurilor_culturale.php, accesat la 19.06.2015.